

Urban Claesson (ed.)

Fostran och bildning för en annan modernitet: Siljanskolan som reformpedagogiskt alternativ

Årsböcker i svensk undervisningshistoria
2017, 353 pp.

Siljanskolan verkade mellan 1927 och 1971. Den var ett eget, men kanske just därför tidstypiskt fenomen i det svenska kulturliv, vilket under 1930- och 1940-talen hade inslag som funktionalismen, gestaltpsykologin och Oxfordgrupprörelsen. I antologin *Fostran och bildning för en annan modernitet* presenterar sex författare verksamma vid Högskolan Dalarna olika aspekter av den verksamhet som försiggick under i första hand dessa årtionden. Den gemensamma utgångspunkten är skolans och dess grundares (Signe Bergner-Alm och Harald Alm) förhållande till reformpedagogiken och till den fortgående samhällsutvecklingen i ett Sverige, som hade formats av industrialisering, demokratisering, urbanisering, sekularisering och – i vid mening – byråkratisering.

Efter redaktörens korta inledning följer en uppsats av historikern Peter Reinholdsson om Dalarna, Leksand, Siljanskolan, dess grundare och arkiv. Den är förhållandevis kortfattad och ger ett antal viktiga fakta av betydelse för fortsatt läsning. Därefter kommer två texter av teoretisk bakgrundskaraktär. Redaktören, historikern Urban Claesson, skriver om Dalarna, svensk nationalism och nationsbygge, där han till viss del utgår från kontextdimensionen i sin doktorsavhandling, *Folkhemmets kyrka: Harald Hallén och folkkyrkans genombrott. En studie i socialdemokrati, kyrka och nationsbygge med särskild hänsyn till perioden 1905–1933* (Uppsala 2004). Pedagogiklektorn vid Hög-

skolan Dalarna, Jan Morawski, belyser det reformpedagogiska ramverket med särskild inriktning på New Education Fellowships principprogram och på betydelsefulla svenska pedagogidebattörer som Anna Sandström, Fridtjuf Berg och inte minst Ellen Key.

Claessons text presenterar ur ett internationellt perspektiv den jordbruksromantiska nationalism, som här allmänt anses rymma möjligheterna till en ”annan modernitet” i förhållande till den socialdemokratiska och liberala Folkhemssverige, som långsamt blev allt starkare efter första världskriget. Beträffande nationalismen knyter han an till två av klassikerna inom efterkrigstidens forskning, tjecken Miroslav Hroch och britten Eric Hobsbawm, men berör också andra auktoriteter. Tyvärr stannar de internationella perspektiven vid synen på detta. När det gäller antiindustrialism och agrarromantik begränsas utblicken från det svenska till huvudsakligen brittiska idéströmningar, trots att bland annat ”Rembrandttysken”, Julius Langbehn, fanns inom det tyska språkområdet medan Maurice Barrès blev en centralgestalt på det franska. Båda hade bevisligen inflytande inom svensk kultur- och undervisningsdebatt.

Två problem framträder i Morawskis redogörelse för ”Siljanskolan och den reformpedagogiska rörelsen”. Det ena är en ensidig koppling till engelskspråkiga förebilder liknande den hos Claesson. Trots att de reformpedagogiska tankegångarna har spelat lika stor roll i Frankrike och Tyskland som i Storbritannien och USA, nöjer sig Morawski med att i stort sett enbart följa de svenska och angloamerikanska traditionerna. Det andra problemet ligger i själva begreppet reformpedagogik, som i stort sett kan beteckna allt som på något sätt vänder sig emot etablerade pedagogiska ståndpunkter. Troligen är detta ett av

skälen till den lite ensidiga fixeringen vid engelskspråkig *new education*, där det faktiskt erbjuds ett slags idéprogram, även om detta vare sig är heltäckande eller sammanhängande. Det kunde emellertid diskuteras huruvida det generella begreppet *reformpedagogik* över huvud taget var användbart i ett sammanhang som detta.

Efter bakgrundsteckningarna följer tre uppsatser av mer specifik karaktär. Historikern Lars Båtefalk relaterar makarna Alms och Siljanskolans verksamhet till de traumatiska erfarenheterna av första världskriget och försöken att med freden som ledstjärna forma ett nytt slags människa. Musikpedagogen Juvas Marianne Liljas tar i en uppsats, som i viss mån är ett extrakt av hennes tidigare publicerade ”En ny musikuppföstran: Reformpedagogiska anspråk i Siljanskolans bildningsinnehåll” (*Nordic Journal of Educational History*, 3:1 [2016], 47–74), sångens, musikens och i viss mån dansens betydelse vid Siljanskolan. Socialantropologen Åsa Bartholdsson behandlar synen på hemmet som en central samhällig enhet, Jean-Jacques Rousseaus föreställning om det ”naturliga” barnet och argument för och emot hemundervisning. Antologin avslutas med en förteckning över skolans sommarkurser från 1928 till 1945 samt en presentation av författarna.

Båtefalks artikel innehåller något som troligen är ytterligare ett skäl till antologins inriktning på angloamerikansk New Education Fellowship. Rörelsen formades nämligen mot bakgrund av det första världskrigets fasor och det då starkt kända behovet av en fredsrörelse. Artikelns fortsättning speglar mellankrigstidens komplicerade intresse för vetenskapligt grundade kunskaper om det mänskliga psyket i växelspel med grundläggande frågor om etik och moral. Ambitionen var att forma ett slags

allsidig bildning som skulle omöjliggöra eller åtminstone motverka uppkomsten av nya krig. Denna knöts allt tydligare till det lilla sammanhanget och det individuella i kontrast till det samhälleligt normaliserade.

Liksom inom den traditionella danska folkhögskolan spelade den enskildes sjungande en viktig roll. I detta sammanhang framträdde kopplingarna till en tysk musikpedagogisk tradition, i och med att musikpedagogen och sedermera professorn Fritz Jöde från 1934 började hålla sommarkurser i musikpedagogik. Liljas text tar inte bara upp detta, utan ger över huvud taget en förtjänstfull bild av den musikaliska eller – för att anknyta till tyska pedagogiska föreställningar – musiska föstran som erbjöds sommarkursdeltagarna. Denna skulle främja individualiseringen och forma det nya slag av allsidig bildning, som ansågs motverka uppkomsten av nya världskatastrofer. När hon redogör för musikverksamheterna framträder litet av det stora genomslag Siljanskolans kurser fick i det svenska kulturlivet.

I den avslutande artikeln beskriver Bartholdsson konkret en konflikt mellan Siljanskolans ideal och skolpliktens regelverk, samtidigt som hon för en allmän diskussion om hemmet och familjen som en pedagogisk enhet i förhållande till den institutionaliserade skolmiljön. Det exemplifierar den bild av Tönnies’ distinktion mellan *Gemeinschaft* (ty. gemenskap, förbund) och *Gesellschaft* (ty. sällskap, samhälle, bolag), som också Claesson berör i en fotnot för att markera karaktären hos moderniteten och ett annat alternativ. Vad som tyvärr inte diskuteras är, att föreställningen om familjen och hushållet som ”naturlig” samhällig enhet av tradition har brukat sammanhånga med den rörande ”fadersmakt” (*patria potestas*). Sambandet öppnar vägen åter för

det patriarkala samhälle som vi trodde att moderniteten börjat befria oss från.

Fostran och bildning för en annan modernitet är en viktig bok i så måtto att den lyfter fram Siljanskolan som ett viktigt fenomen i svenskt kultur- och bildningsliv. Den ger oss värdefulla glimtar från en verklighet som existerade efter första världskriget och några årtionden därefter, men också från en kontrafaktisk ”annan modernitet” som aldrig kom att realiseras. Denna var antiindustriell och agrarromantisk. Rötterna var gemensamma med en rad föreställningar, som särskilt grasserade kring sekelskiftet 1900 och senare, rörande pedagogiska möjligheter att forma ett nytt slags människor. De gemensamma rötterna behöver vare sig betyda att alla reformpedagogiska ansatser skulle vara uttryck för en ”annan modernitet”, eller att de, om de realiserats, skulle ha bidragit till att forma ett nytt slags fredsälskande och kärleksfulla individer.

Sten Dahlstedt
Professor emeritus
Uppsala universitet
sten.dahlstedt@musik.uu.se